

Gyulai Iván

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

Tananyag döntéshozók számára

I. rész

Az első rész bemutatja:

I. A fenntartható fejlődéshez kapcsolódó gondolkodás változását, és azt a folyamatot, amely a koncepció megjelenéséhez vezetett. Ismerteti és értékeli a legfontosabb állomásokat és dokumentumokat.

II. Tisztázza a fenntartható fejlődés fogalmát, és rendet tesz a mindenre használt „fenntartható” szó használatában.

III. Kiemeli azokat a legfontosabb megfontolásokat, amelyek a fenntartható fejlődés megértéséhez szükségesek.

IV. Ismerteti a fenntartható fejlődés megvalósításának feltételeit.

A tananyag a „Képzéssorozat diákoknak és multiplikátoroknak a fenntartható életmód népszerűsítésére” KEOP-6.1.0/B/11-2011-0142 számú pályázat keretén belül jött létre.

Jelen dokumentum tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszecsenyiterv.gov.hu
06 40 638 638



A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

I. Mérföldkövek a fenntartható fejlődés felé

Mielőtt ezt a fejezetet elolvassa, gondolja végig az alábbi kérdések mentén, hogy Ön mennyire tájékozott a következőkről:

1. *Olvasta-e a „Néma Tavasz” című könyvet?*
2. *Mivel foglalkozik a Római Klub?*
3. *Olvasta-e a „Növekedés határai” című jelentést?*
4. *Mi volt a témája a Stockholmi Világkonferenciának 1972-ben?*
5. *Ki készítette a „Közös jövőnk” jelentést?*
6. *Mi volt a Riói Világkonferencia végeredménye?*
7. *Johannesburgban, Rió után 10 évvel tartották a Világ-Csúcskonferenciát a Fenntartható Fejlődésről. Milyen konkrét célokat tűztek ki?*
8. *Miről szól a Kiotói Jegyzőkönyv?*

Értékelje az ismereteit a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos folyamatról!

Mind a nyolc kérdésre tudom a választ – kiváló

Mind a nyolc kérdés témáját ismerem, de nincs róla részletes tudásom – jó

Néhány kérdésre tudom a választ – elfogadható

Nem ismerem ezeket a témákat, de szeretnék róluk többet megtudni – olvassa el az első fejezetet!

Valószínű, mióta ember létezik a földön foglalkoztatta az a gondolat, hogy a környezetét óvnia kellene. A görögöket a Földközi-tenger délkeleti medencéjének erdőirtásai terhelik, a rómaiakat a Tiberis szennyvízcsatornává tétele. Alig van olyan nép, amely ne került volna szembe saját cselekedeteinek helyi környezeti következményeivel. Ám bármilyen jelentősek is voltak ezek a beavatkozások, akár a helyi társadalom összeomlását is okozhatták, következményeik megmaradtak helyi szinten. A nagy földrajzi felfedezések, a gyarmatosítás, majd az ipari forradalom azonban világméretűvé terjesztette ki a környezet elszennyezését és erőforrásainak túlhasználását. A XX. század vége felé közeledve érték el az emberi tevékenységek hatásai azt a szintet, amikor a környezetért érzett aggodalmak világméretűvé duzzadtak, és nem lehetett nem észrevenni az emberiség közös sorsát és felelősségét.

Rachel Carson 1962-ben megjelent „Néma tavasz (Silent Spring)” című könyve talán a legelső, amely befolyásolta az ökológiai gondolkodást, és katalizálta a környezetvédő mozgalmak megszületését. A könyv a mezőgazdaság kemizációjának fénykorában íródott, amikor mindenki optimistán tekintett az intenzív mezőgazdaság lehetőségei felé, ám Carson, szemben a lehetőségekkel, az emberi egészségre és az élővilágra leselkedő veszélyekre hívta fel a figyelmet.

A hetvenes évek elejétől kezdődően a Római Klub (Club of Rome) jelentései bombázták a közvéleményt és a kormányokat a jövőre vonatkozó fenyegetésekkel. A Római Klub első jelentése, Dennis Meadows és 16 társának munkájaként a Klub első, talán legnagyobb hatású jelentése volt. A jelentés a „Növekedés határai” (The Limits to Growth) címet viselte. Az általuk összeállított „World 3” modell azt vizsgálta, hogy mi történik a 2100-ig terjedő jövőben, ha a világ népessége, s az iparosodás során a környezet használata és szennyezése az akkori ütemben nő. Ugyan világossá tették, hogy ez a folyamat akár a népesség és a gazdaság hirtelen, és ellenőrizhetetlen összeomlásához vezethet, reményként felvillantották, ha az emberiség felismeri a reá leselkedő veszélyeket, összefog, és közösen változtat, akkor nem törvényszerű az összeomlás. Az összeomlás akkor következhet be, ha az emberiség által generált problémák (pl. éghajlatváltozás) hatásainak orvoslásához nem lesz elegendő a rendelkezésre álló természeti, vagy humán tőke.

A jelentés heves ellenzést váltott ki a legtöbb kormányból, a növekedéspárti politikusokból. Többé azonban nem lehetett a szőnyeg alá söpörni a problémát.

Nemzetközi szinten a környezet ügyével először az „ENSZ Konferenciája az Emberi Környezetről” foglalkozott, Stockholmban (1972). A konferencia kulcskérdése a gazdasági növekedés környezetre gyakorolt hatása volt. A találkozót a gazdag és a szegény országok nézetkülönbsége

jellemezte. A fejlett világ a társadalmi-gazdasági viszonyoktól függetlennek tekintette a környezet állapotát, a fejlődők pedig a szegénységet szabták meg a romló környezeti állapot okának, és ezért ők is az ipari fejlődés fontosságát hangsúlyozták. A konferencia végül dokumentumok elfogadásával, illetve az ENSZ Környezeti programjának (UNEP) létrehozásával zárult. Itt határozták el, hogy minden június ötödike a környezetvédelem világnapja.

A konferencia természetesen nem hozott semmilyen áttörést a környezeti problémák enyhítésében, sőt a problémák világméretűvé dagadtak, és egyre jobban érezhetővé, mérhetővé váltak. Az ENSZ 1983-ban a „Környezet és Fejlődés Világbizottság” felállítását határozta el, aminek vezetésével Gro Harlem Brundtland, akkori norvég miniszterelnök asszonyt bízta meg. Innen a Brundtland Bizottság név.

A „Közös jövőnk” jelentés (Brundtland jelentés)

A Bizottság közel négy évi munka után hozta nyilvánosságra „Közös jövőnk” című jelentését (Our Common Future), 1987-ben. Fenntartható fejlődésnek azt a fejlődési módot nevezte, amely a jelen szükségleteit úgy elégíti ki, hogy nem veszélyezteti a jövő generációk szükségleteinek kielégítését.

A fenntartható fejlődést a Bizottság egy háromlábú széként képzelte el, amelynek a három lábát a környezet-, a gazdaság- és a szociálpolitika képezi. Ez a három tartó pillér kölcsönösen feltételezi egymást, ezért a fenntarthatósági politikákban is kiegyensúlyozottan szükséges megjeleníteni őket.

A Bizottság a három pillér integrációját a következő módon képzelte el: „Az egyenlőtlen fejlődés, a szegénység, a népesség növekedése súlyos túlélési gondokat okoz, amelyek példátlan módon terhelik bolygónk termőföldjét, erdeit, vizeit, és más természeti erőforrásait. A szegénység és a környezetkárosodás lefelé futó spirálja pazarolja a lehetőségeket és az erőforrásokat, köztük főleg az emberi erőforrásokat. Elemzéseink és ajánlásaink alapja a szegénység, az egyenlőtlenesség és a környezetkárosodás közötti összefüggések feltárása és megismertetése. Mára a gazdasági növekedés új korszakára van szükség. Olyan növekedésre, amely erőteljes, ugyanakkor társadalmilag és környezetileg egyaránt fenntartható”.

A gondolat logikája szerint, ha nő a gazdaság, lesz pénz a szegénység felszámolásra, több ember jut munkához. Ha a szegények gazdagodnak, nem zsákmányolják ki a környezetüket. Ha nő a gazdaság, lesz pénz a környezeti problémák megoldására is. Ha a szegények jövedelemhez jutnak, akkor jó fogyasztók lesznek és ettől még jobban nő majd a gazdaság. Ahhoz, hogy a növekvő gazdaságból és fogyasztásból származó környezeti terheket megpróbálják eltüntetni, a növekedés minőségének megváltoztatását látták szükségesnek: „A fenntartható fejlődés többet jelent egyszerű növekedésnél. A növekedést tartalmában kell megváltoztatni, kevésbé anyag- és energiaigényessé kell formálni úgy, hogy hatása igazságosabban érvényesüljön”.

A jelentés mindezek végrehajtásához intézményes és szemléleti változásokat javasol. Talán legfontosabb üzenete, hogy a környezet és a fejlődés minden kérdését egy rendszerben, azok összefüggésében kell kezelni, és a bajok részleges forrása, hogy összefüggő ügyeket elkülönült, szektorális politikákkal kívánunk kezelni. Ezért javasolja a jelentés, hogy fejlesztési döntéseink meghozatalakor a társadalom, gazdaság és környezet szempontjait kiegyensúlyozottan kell megfontolni, nem lehet egyik, vagy másik javára-kárára döntéseket hozni. Az elkülönített szakpolitikák helyett integrált politikát, és szektorokat átívelő intézményrendszert tart jónak.

A jelentés felismerte, hogy a népesség növekedése ugyan jelentősen bővíti az emberi erőforrásokat, de a növekvő létszám és az ennek következtében növekvő erőforrás szükséglet aggályokat vet fel a jövővel kapcsolatban. Míg a fajok és élőhelyek, a természet sokfélesége, az emberiség számára a fejlődés lehetőségeit kínálja, addig az emberi cselekedetek hatására ezek a lehetőségek csökkennek a pusztítás miatt. Kulcskérdésként ismeri fel az energia, főleg a fosszilis energiaforrások szűkösségét, és az abból származó környezetszennyezést. Előrevetíti az éghajlatváltozás lehetőségét is. Foglalkozik a városiasodás kihívásával, amely felveti az ellátás jövőbeli kérdéseit. A dokumentum ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy a tudományban és

technológiában új utakat kell keresni, de figyelembe kell venni a lehetséges kockázatokat.

A jelentésnek - érdemein túl - fontos hibája, hogy nem mondta ki, a növekedés lehetősége a környezet eltartó-képességének függvénye. Nem vette figyelembe, hogy az emberiség már átlépte a környezeti rendszerek eltartó-képességének határát, s ilyen körülmények között nem lehet sürgetni a növekedés még nagyobb ütemét. Hibázik a jelentés abban is, hogy csak a szegénységet vádolja a rossz környezeti állapot kialakításáért, és szemérmesen hallgat arról, hogy a világ kevés gazdagja, nagyságrendekkel nagyobb környezeti terhelést jelent indokolatlan igényeinek kielégítése révén. Míg a világon nagyon sokan (a világnépesség 60%-a) a szükségleteiket sem képesek kielégíteni, addig mások a luxus igényeiket a végtelenségig fokozzák.

A Riói Konferencia

A „Közös jövőnk” jelentés gondolatainak egy része a Riói Konferencián, és az ott elfogadott dokumentumokban összegződött. Elfogadták a "Feladatok a XXI. századra" elnevezésű nemzetközi programot, a fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés alapelveit a "Riói Nyilatkozat" keretei között, a földi biológiai sokféleség és az éghajlat védelmét célzó egyezményt, valamint a tartamos erdőgazdálkodás alapelveit. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciát 1992-ben rendezték meg, 172 ország részvételével, kb. 30 ezer résztvevővel. Az előzetes tervek rendkívül nagyra törők voltak, szerették volna elfogadtatni az un. Föld Chartát (Earth Charter), amelyben a világ vezetői jogilag is elkötelezik magukat a környezeti problémák megoldására. Egy ilyen dokumentum elfogadására sem akkor, sem ma nem érett a világ.

Minden esetre elfogadtak egy dokumentumot, az un. Riói Nyilatkozatot, amely általános alapelveket tartalmaz, mint pl. a környezet és fejlődés kérdéseinek integrált volta, a fejlődéshez való jog a jövő nemzedékekre való tekintettel is, az államok együttműködésének szükségessége a környezet egészségének helyreállításában, a környezeti információk nyilvánossága és a társadalmi részvétel fontossága, vagy az elővigyázatosság elve.

A „Feladatok a XXI. századra” című vaskos dokumentum, javaslatok és ajánlások gyűjteménye a nemzetközi szervezetek, a kormányok és a civil társadalom számára. A négy részből álló dokumentum első fejezete a környezet és fejlődés általános problémáit taglalja, a második a környezet egyes elemeinek védelmével foglalkozik, a harmadik a társadalmi és gazdasági tényezőket tekinti át, míg a negyedik a megvalósítás, végrehajtás eszközeit sorolja fel. Az elfogadott - jogilag is érvényes - egyezmények közül az éghajlatváltozásról és a biológiai sokféleségről hozott egyezmények váltak ismertté, az egyezmények megkötését a részes felek rendszeres konferenciái követik a mai napig.

Az Éghajlatváltozás Keretegyezményhez 153 ország csatlakozott. Célja az üvegházhatású gázok csökkentése volt, amelynek konkrét mértékéről csak az un. Kiotói Jegyzőkönyvben sikerült megállapodni, ahol viszont az egyezményt aláírók közül már nem mindenki tett kötelező csökkentési vállalásokat. Különösen az USA vonakodása érintette és érinti legrosszabbul a nemzetközi közösséget, hiszen Kína után a legnagyobb kibocsátó.

Az Egyezmény a Biológiai Sokféleség Védelméről a biológiai változatosság gyors hanyatlása miatt jött létre. Az utóbbi időben felgyorsult, a normális evolúciós ütemhez képest ezerszeres a fajok kihalása, amely már a konferencia idején is ismert tény volt. Az Egyezmény újdonsága talán az, hogy felismerte, nem elegendő csak egyes fajokat, és néhány területet védeni, hanem az élővilág védelmére mindenhol szükség van. Kísérlet történt arra nézve is, hogy a genetikai változatosság hasznosításából származó bevételekből, ha ezt egy másik ország hasznosította, a hasznosításba vont faj, fajta tulajdonosa, az illető ország, közösség is részesüljön. Az egyezmény kimondja azt is, hogy másik ország biológiai sokféleségét veszélyeztető tevékenységet nem lehet végezni.

A konferencián a fejlett országok felajánlották, hogy nemzeti össztermékük 0,7%-át a fejlődő országok környezeti problémáinak leküzdésére fordítják, valamint a környezetkímélő technológiák átadásáról is nyilatkoztak. Ez is, mint sok más elvárás, a konferencia utáni években beteljesületlen

maradt.

Rió után

Az ENSZ 1992-ben határozott arról, hogy létrehozza az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságát, melynek fő feladata lett az elfogadott dokumentumokban foglalt kötelezettségek, illetve teendők végrehajtásának rendszeres értékelése. Az elmúlt két évtizedben számos nemzetközi fórumot tartottak a fenntartható fejlődés megvalósításának elősegítésére, illetve egy-egy konkrétabb témakörben (nemzetközi fejlesztési együttműködés, élelmezésügy és az éhínség leküzdése, emberi jogok, világkereskedelmi rendszer stb.).

Rió után tíz évvel az ENSZ újabb konferencia megrendezését határozta el Johannesburgban: Világ-Csúcskonferencia a Fenntartható Fejlődésről. A konferencia célja az eltelt tíz év értékelése, az elfogadott kötelezettségek felülvizsgálata, új feladatok kijelölése volt. Johannesburgban a fő hangsúly a környezetvédelem, gazdasági és társadalmi kérdések összefonódása volt. Rióhoz hasonlóan itt is egy nyilatkozat került elfogadásra (Johannesburgi Nyilatkozat a Fenntartható Fejlődésről). A dokumentum megállapította, hogy a környezet állapota tovább romlik, illetve a szegénység felszámolása már csak azért is elengedhetetlen, mert a szegénység eleve rossz környezeti viszonyokat feltételez.

Az általánosságokon, politikai jellegű deklarációkon kívül néhány teljesen konkrét célkitűzésben is megállapodtak:

- 2015-re egészséges ivóvízhez jut az ezt nélkülözők fele,
- 2020-ig a káros kémiai anyagok termeléséből és használatából származó káros egészségügyi és környezeti kockázatok csökkentése,
- 2015-ig a halállomány fenntartható szintre való visszaállítása,
- 2005-ig nemzeti fenntartható fejlődési stratégiák készítése,
- 2010-ig a biodiverzitás csökkenésének megállítása,
- szegények energiához juttatása és a megújulókat részarányának növelése,
- 10 éves fenntartható termelés és fogyasztás keretprogram,
- Kiotói Egyezmény ratifikációja,
- multilaterális megoldások a globális problémákra.

A felsoroltak közül a Kiotói Jegyzőkönyv ratifikációja megtörtént, bár ez csak részsiker az USA csatlakozása nélkül. Sok ország nem készített fenntartható fejlődés stratégiát 2005-ig, így Magyarország sem (azóta igen, 2007-ben, majd 2012-ben). Nem úgy tűnik, hogy a biológiai változatosság hanyatlását meg lehetne állítani, vagy a túlhaláztatást érdemben korlátozni lehetne. A vízhez való jutás egyre nagyobb gond lesz, már csak a világon folyó nagy népvándorlás, a városiasodás miatt is.

2012. júniusában került sor az ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferenciára Rióban, melynek fő célja az elmúlt 20 év folyamatainak értékelése volt. A találkozó a zöld gazdaság, és a szegénység elleni küzdelem kérdésére koncentrált, nevezetesen hogyan lehetne a zöld gazdaság élénkítésével munkahelyekhez és jövedelemhez juttatni a szegényeket. Ezek aktualitását a gazdasági és pénzügyi válság adta, amely erőteljesen mutatott rá, hogy a világnak komoly lépéseket kellene tenni a fenntartható fejlődés irányába. Ráadásul számos korábban elfogadott cél határideje is elérkezett, és az is látszott, hogy a célok nem teljesülnek. Sem a biológiai sokféleség hanyatlását, sem az ÜHG kibocsátás növekedését nem sikerült megállítani globálisan, részben azért is, mert a kialakult nemzetközi "fenntarthatósági" intézményrendszer nem tudja hatékonyan koordinálni, elősegíteni a problémák megoldását.

A tartalmi kérdések mellett a fenntarthatósági elvek és célkitűzések érvényesítéséhez megfelelő intézményi keretekre lenne szükség, amely biztosítja a nemzetközi programok, szervezetek közötti koordinációt, a végrehajtás számonkérését, elősegíti a kormányközi és a nem-kormányzati szervezetek együttműködését. A gyökeresebb intézményi reform, a fenntartható fejlődés követelményeinek tényleges integrálása és ezen az alapon a sokféle szervezet és program összhangjának biztosítása ismét elmaradt.

II.: A fenntartható fejlődés értelmezése

Mielőtt belekezd ennek a fejezetnek az olvasásába kérem, gondolja végig a következő kérdéseket:

Mit jelent az Ön számára a fenntartható fejlődés? Fogalmazza meg saját szavaival!

Mit jelent az Ön számára az a szó, hogy fenntarthatóság?

Mit jelent az Ön számára a fejlődés?

Mit jelent a fenntartható gazdasági növekedés fogalma?

Mit nevezünk fenntartható társadalomnak?

Mi a társadalmi fenntarthatóság?

Mi a környezeti fenntarthatóság?

Mit jelent az, hogy fenntartható környezet?

Mit jelent az, hogy fenntartható mezőgazdaság?

A kérdésekre a fejezet végén megtalálja a helyes válaszokat, de mielőtt azokat megnézi, a jobb megismerés érdekében olvassa el a következő fejezetet!

A „Közös jövőnk” jelentés megjelenése (1987), majd Rio és Johannesburg óta sem sikerült kialakítani az egyetértést a fenntartható fejlődés értelmezéséről, gyakorlati megvalósításának mikéntjéről, sőt még arról sem, hogy mennyire állunk közel, vagy távol a fenntarthatóságtól.

A fenntartható fejlődés kifejezését számtalan formában és összefüggésben használják ma, anélkül, hogy tiszteletben tartanák az eredeti értelmezést. Többek között beszélünk fenntartható növekedésről, fenntartható gazdasági növekedésről, környezeti fenntarthatóságról, fenntartható társadalomról, fenntarthatóságról, és szinte minden szektor elé is odaillesztjük a fenntartható jelzőt, mint pl. fenntartható mezőgazdaság, építészet, közlekedés, termelés és fogyasztás, stb.

A fenntartható fejlődésről folytatott parttalan viták középpontjában a fenntartható fejlődés kifejezés áll. A kifogás általában az, hogy a fejlődés nem lehet fenntartható. Mások azt kifogásolják, hogy ma a fejlődést a gazdasági növekedéssel, vagy a tudományos-technikai fejlődéssel azonosítják. Ezek a viták a fenntartható fejlődés szempontjából tényleg fölöslegesek, hiszen ez a szóösszetétel egy önálló fogalom, ami nem adható össze a két szó jelentéstartalmából.

A *fenntartható fejlődést* a Brundtland Bizottság a jövő nemzedékekkel szembeni felelősségként fogalmazta meg, azaz úgy kell ma élnünk, hogy a jövő generációk is kielégíthessék szükségleteiket. Ezt jelenti a fenntartható fejlődés, erre alkották ezt a fogalmat, és semmi értelme nincs annak, hogy ebbe valami mást magyarázzunk bele. Mindenkinék joga van fogalmakat alkotni, ráadásul ennek a fogalomnak az igazságtartalmát nem lehet megkérdőjelezni.

Arról persze lehet, és kell is gondolkodni, hogyan lehet megvalósítani a jövő nemzedékekkel szembeni felelősséget a jelenben. Tekintettel arra, hogy a jövő generációknak is szükségük lesz a környezet nyújtotta javakra és szolgáltatásokra, ezért az első számú lépés a megvalósítás felé, ha a jelen generációk szükségleteiket a környezet szabta korlátok szintjén elégítik ki.

Herman Daly megfogalmazásában „A fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése anélkül, hogy az ökológiai eltartó-képességet meghaladó módon növekednénk”. Ez a meghatározás világossá tette, hogy a jelen generációk szükségleteiket csak a környezet eltartó-képességének tiszteletben tartásával elégíthetik ki. Ha átlépi ezt a határt, akkor az erőforrások nem tudnak megújulni, így csökkennek a jövő generáció lehetőségei.

Mára az emberiség már meghaladta bolygónk ökológiai kapacitásait, vagyis átlépte a korlátokat. *Rees és Wackernagel* ökológiai lábnyom-konceptiója szerint az emberiség másfél Föld ökológiai kapacitását használja.

Figyelemre méltó az is, hogy az eredeti fogalom hiába hangsúlyozza a szükségletek kielégítését, amely sokkal szerényebb, mint az emberek által támasztott igények összessége, mert elképzelhető egy akkora népességszám, amely mellett már a szükségletek kielégítése sem

lehetséges, mivel az is meghaladná bolygónk eltartó- és tűrőképességét.

Összefoglalva, a fenntartható fejlődés azt jelenti, úgy fejlődünk, hogy nem haladjuk meg környezetünk eltartó- és tűrőképességét. Magyarul, „addig nyújtózkodunk, amíg a takarónk ér”. Ebben az esetben a takaró hosszát az ökológiai korlátok szabják meg.

A fenntartható fejlődés ezen értelmezését sokan szűkítőnek tekintik, és tulajdonképpen a környezetvédelemmel tartják azonos súlyúnak. Itt megint fogalmi gondok vannak, hiszen a környezetvédelem önmagát a jelentős környezeti hatások megelőzésének, felszámolásának, vagy kompenzálásának tekinti. A környezetvédelem tehát hatás centrikus, abban is csak a jelentős hatásokra koncentrál, ebben az esetben pedig a környezeti változások okait, az erőforrások túlzott fogyasztását kívánja kezelni a fogalom. Amíg a környezetvédelem a problémák kezelésére keresi a választ (hogyan oldjam meg?), és ebben a megközelítésben technikai megoldásokat ad, addig a fenntartható fejlődés alapkérdése a mit, miért (Miért kell valamit megtennem?), megközelítése pedig erkölcsi alapú (Mi a helyes mérték és érték?).

További kifogás a fenntartható fejlődés ökológiai alapú megközelítésével szemben, hogy nem ad választ a társadalmi igazságtalanság kérdéseire. Az ökológiai megközelítés kapcsolatba hozható a nemzedékek közötti igazságossággal, hiszen az ökológiai korlátok betartása szükséges ahhoz, hogy a jövőnek is maradjon elegendő erőforrás. Ugyanakkor sokak szerint nem ad javaslatot a nemzedéken belüli igazságtalanságokra. Az igazságosság helyreállítását sokan a természeti erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférés lehetőségében látják. Ez valóban nem vitatható, viszont továbbra is kérdés, hogy mi az a szint, amelyen belül ezt az igazságos hozzáférést biztosítani kellene. Képzelnék el, hogy mindenki a leggazdagabb államok, vagy emberek szintjén szeretne hozzáférni az erőforrásokhoz! Lehetséges, hogy az egyenlő elosztásnál közelednének a társadalmi szakadékok, de egész biztosan még jelentősebben lépnénk át az ökológiai korlátainkat.

Az erőforrásokhoz való igazságos hozzáférés lehetőségének megadása is csak az ökológiai korlátokon belül lehetséges. Az igazságosság ma nem tenné lehetővé, hogy mindenki a gazdagok szintjén éljen. Ha a korlátokat be szeretnénk tartani, akkor a szegények felemelkedésének ára, a gazdagok ezzel egy időben történő lemondása az anyagi javak túlzott birtoklásáról és fogyasztásáról.

Mindezek figyelembe vételével fenntartható társadalomnak azt a társadalmat nevezhetjük, amelyik egy olyan viszonyrendszert (tág értelemben vett kultúra) valósít meg társadalmi (a másik ember, közösség, nemzetállam) és természeti környezetével, amely nem vesz el összességében többet a környezetéből, mint amennyi erőforrás képes folyamatosan megújulni. Tekintettel arra, hogy az emberiség együttesen használja bolygónk javait, így globális mértékben lenne szükség arra, hogy betartsuk a korlátokat, elosszuk az azon belüli lehetőségeket.

Ma is, és az évszázadok során mindig, a nemzetállamok versengtek a környezeti javakért, a történelem a környezeti erőforrások durvább, vagy finomabb módszerekkel történő gyarmatosításáról szólt. Sajátos paradoxon, hogy sohasem a szó eredeti értelmében fenntartható társadalmak (azok, melyek a megújulás mértékében használják erőforrásaikat) maradtak fenn vagy uralkodtak, hanem éppen azok, amelyek fenntarthatatlan módon nyúltak erőforrásaikhoz. Nem csoda, hiszen rövid távon a környezet felélése ad nagyobb növekedési esélyt, lehetőséget mások legyőzésére, gyarmatosítására, kirablására, függésben tartására. Vagyis a fennmaradó nem fenntartható, a fenntartható pedig nem föltétlenül fennmaradó.

A fenntartható fejlődés egy másik gyakori vitapontja az a nézet, amely szerint a fenntartható fejlődéshez fenntartható gazdasági növekedésre van szükség.

A fenntartható gazdasági növekedést egy környezetileg elfogadható és társadalmilag igazságos új minőségű növekedésként határozta meg a Brundtland Bizottság (lásd. Közös Jövők jelentés), és az Európai Unió is hasonlóan gondolkodik erről. Az EU 2020 Stratégia szerint a fenntartható gazdasági növekedés alacsony szén-dioxid-kibocsátású, versenyképesebb gazdaság létrehozását jelenti, amely hatékonyan és fenntartható módon aknázza ki a természeti erőforrásokat, a

környezet védelme érdekében csökkenti a környezeti kibocsátásokat, gondoskodik a biológiai sokféleség megőrzéséről. Mindennek eszközeként új, környezetbarát technológiák és termelési módszerek kifejlesztésén munkálkodik, és ebben véli megtalálni versenyelőnyét másokkal szemben.

Noha a fenntartható gazdasági növekedés fogalma a fenti kontextusban elfogadható, a gyakorlatban mégis kifordult eredeti értelmezéséből, mint ahogyan a fenntartható fejlődés is. Ennek alapvető oka, hogy a fenntarthatóság a politikai nyelvezet, és a köznyelv számára is, valaminek az időben való fennmaradását jelenti. Amikor egy politikus fenntartható gazdasági növekedésről beszél, akkor nem azt érti ezen, hogy ez a növekedés nem növeli a környezeti terheket, hanem azt, hogy a növekedés folytonos.

A fenntartható gazdasági növekedés tehát azt jelenti, hogy a gazdasági növekedés szétválik a környezeti terhek növekedésétől. A fenntartható gazdasági növekedés a megrendelés oldaláról (mennyi az elég?) a társadalomhoz kötődik, míg hatékonysági oldalon a gazdasághoz. Fenntartható gazdaságon olyan gazdaságot értünk, amely úgy használja fel környezeti erőforrásait, hogy ne sértse meg a környezet eltartó- és tűrőképességét. Vagyis a társadalomnak kellene biztosítania, hogy ne vegyen el többet, mint amennyit a környezet, és a jövő generációk sérelme nélkül elvehet, a gazdaságnak pedig – ezen belül – maximális környezeti hatékonysággal kellene biztosítani, hogy a határokon belül a lehető legtöbbet és legjobbat nyújtsa a társadalom számára.

A fenntartható fejlődéshez tényleg fenntartható gazdasági növekedésre lenne szükség, csak hogy az nem a gazdasági növekedés folytonosságát jelenti, hanem egy olyan növekedést, amely szétválik a környezeti terhek növekedésétől. Egy állandóan növekvő gazdaságot tehát nem lehetne fenntarthatónak nevezni, csak akkor jogos ez a jelző, ha a növekedés ellenére a környezeti terhek csökkennek.

Éppen ezért nem alkalmas a GDP annak a mérésére, hogy a gazdasági növekedés fenntartható-e. Mivel gazdasági növekedésen az egymás utáni években megtermelt, előállított javak és szolgáltatások összességének értéknövekedését értjük, függetlenül attól, hogy az miként viszonyul a környezet eltartó- és tűrőképességéhez, összességében növeli, vagy csökkenti a környezeti terheket, ezért a mutató nem ad információt a fenntartható fejlődés megítéléséhez.

A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos viták odáig vezettek, hogy sokan elutasították az eredeti szóösszetételt, és helyette a fenntarthatóság kifejezést javasolták. Például a Világ Tudományos Akadémiáinak 2000-ben, Tokióban elfogadott Nyilatkozata szerint „a fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése, a környezet és a természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével együtt”. Ez a megfogalmazás lényegileg megegyezik Daly pontosító meghatározásával, de a fenntartható fejlődést lecseréli a fenntarthatóságra.

Ezzel nem hogy csökkentené, de még növeli is a fogalom körüli zavart, hiszen a fejlesztéspolitikában is ezt a szót használjuk akkor, amikor valaminek a jövőbeni fennmaradására utalunk. A pénzügyi fenntarthatóság a jövőbeni finanszírozhatóságot jelenti, a projekt eredményeinek fenntartása pedig az elért eredmények megőrzését. Tovább zavarja a képet a fenntarthatósági kritériumok előírása a fejlesztéseknél, amelyek visszautalnak a környezeti és társadalmi fenntarthatóságra, ez utóbbit az esélyegyenlőségre korlátozva.

Fenntarthatóságon, tévesen, valaminek a fennmaradását, megőrzését értjük. De jól látható, hogy a környezet változásai miatt semmi sem örök, semmi sem marad fenn a megszokott állapotban. A változás az egyetlen, ami örök, és nekünk azt kell biztosítani, hogy ebben a változásban mindig megtaláljuk a megfelelő egyensúlyt a társadalom szükségletei és a környezet adta korlátok között.

A fenntartható fejlődés ugyan egyesítő fogalom, ennek ellenére minden eddig megkülönböztetett emberi tevékenység elé odaillesztjük a fenntartható kifejezést, pl. fenntartható mezőgazdaság, közlekedés, termelés, fogyasztás, stb. Ugyan ez teljesen fölösleges, hiszen az egész kultúránknak együttesen kell harmóniában lenni a környezettel, de ha mégis használjuk ezeket a kifejezéseket,

akkor az minden esetben azt jelenti, hogy a kérdéses tevékenység fenntartható módon nyúl a környezet erőforrásaihoz. Például a fenntartható mezőgazdaság azt jelenti, hogy a mezőgazdaság a megújulás mértékén használja az erőforrásait, vagyis a talaj nem pusztul gyorsabban, mint ahogy megújul, a talajvíz nem süllyed a vízhasználat következtében, a biológiai alapok, fajok, fajták, gének sokfélesége nem csökken. A fenntartható közlekedés azt jelenti, hogy a közlekedés nem terheli a környezetet úgy, hogy meghaladja annak tűrőképességét. A fenntartható termelés és fogyasztás azt jelenti, hogy nem vesz el több forrást ennek a szerkezetének, mint amennyi képes megújulni.

Mit jelent a fenntartható fejlődés fogalma?

A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely úgy elégíti ki a jelen nemzedékek szükségleteit, hogy az nem sérti az elkövetkező generációk lehetőségét, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.

Mit jelent a fenntarthatóság?

A fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése, a környezet és a természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével együtt.

Mit jelent a fejlődés?

A fejlődés azt jelenti, hogy jobbá válunk a folyton változó környezethez való alkalmazkodásban.

Mit jelent a fenntartható gazdasági növekedés fogalma?

Fenntarthatónak azt a gazdasági növekedést nevezzük, amikor úgy nő a gazdaság teljesítménye, hogy abszolút értelemben elvállik a környezeti terhek növekedésétől.

Mit nevezünk fenntartható társadalomnak?

Fenntartható az a társadalom, amely olyan viszonyt (kultúrát) alakít ki társadalmi és természeti környezetével, amely fenntartható módon használja a környezet erőforrásait, ezért nem sérti a jövő nemzedékek szükségleteinek kielégítését.

Mi a társadalmi fenntarthatóság?

Társadalmi igazságosság, amely biztosítja az erőforrásokhoz való hozzáférés egyenlő esélyét, a hasznokból és a terhekből való igazságos részesedést.

Mi a környezeti fenntarthatóság?

A természeti erőforrások megújuló képesség szerinti használata.

Mit jelent az, hogy fenntartható környezet?

Téves kifejezés, a környezet állandó változásban van, a környezetet nem lehet fenntartani, a környezet változásaihoz alkalmazkodni kell.

Mit jelent a fenntartható mezőgazdaság?

A mezőgazdaság a megújulás mértékén használja a természeti erőforrásait, a talajt, a vízbázisokat, a biológiai alapokat.

III. A fenntartható fejlődéshez vezető legfontosabb megfontolások

Mielőtt ezt a fejezetet elolvassa, gondolja át a következő kérdéseket! A kérdésekre a fejezet végén találja a válaszokat. Hasonlítsa össze a válaszokat azzal, amit Ön gondol a felvetett kérdésekről!

Mi a mai fejlődési paradigma?

Miben különbözik ettől a fenntartható fejlődés paradigmája?

Mit jelent a környezeti szempontok integrációja?

Mi különbség van jólét és jól-lét között?

Miért nem alkalmas a GDP a társadalmi jól-lét mérésére?

Mit jelent a környezeteltartó képessége fogalom?

Mit jelent a rendszer tűrképessége/rugalmasság fogalom?

Miért nem lehetséges végtelen anyagi növekedés?

A Brundtland Bizottság három, a gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatóság egyenrangú pillérére állította a fenntartható fejlődést. A valóságban azonban a három pillér nem egyenrangú. A gazdaságot a társadalom működteti, az nem független a társadalom szemléletétől, értékrendjétől, szándékától. A társadalom a létehez szükséges természeti erőforrásokat, és ökológiai szolgáltatásokat a környezetéből veszi el, és ezek mindenkor behatárolják a társadalom lehetőségeit. A természetes környezet tehát a befogadórendszere a társadalomnak, és a társadalom által működtetett gazdaságnak. A három pillér közötti helyes viszony, ha a társadalom jól-létét tartjuk célnak. A jól-lét megvalósulásának a gazdaság eszköze, a környezet pedig feltétele („addig nyújtózkodj...”). A környezet a fenntarthatóság olyan feltétele, amely azt jelenti, hogy adott tudományos és technikai színvonalon nem haladhatjuk meg környezetünk eltartó-képességét.

A három érdek összehangolásának eszköze a környezeti szempontok megjelenítése a különböző ágazati politikákban (az európai gyakorlatban ezt szektorális integrációnak nevezzük). A Bizottság legfontosabb felismerése az volt, hogy minden létező probléma egy rendszerben létezik, és ha ez igaz, akkor az összefüggő problémák nem oldhatók meg elkülönült intézményekkel. Vagyis fel kellene hagyni azzal a szemlélettel és gyakorlattal, hogy minden egyes gondunkra találunk egy jónak vélt megoldást, létrehozunk hozzá egy megfelelő intézményrendszert (jogszabály, hivatal, pénz), majd ezek a külön-külön jónak látott megoldások keresztezik egymást. A jó megoldás az, ha olyan döntéseket hozunk a jövőre vonatkozóan, amelyek megelőzik, hogy társadalmi vagy környezeti gondok szülessenek. Ha nem jönnek létre problémák, mert a jó döntéshozás megelőzte azokat, akkor utólagos megoldások sem kellene. Mindebből következik, hogy rendszerszemléletre van szükség, mert akkor a rendszerben létező problémákat az összefüggések figyelembevételével tudjuk kezelni. A rendszerszemlélet gyakorlati megvalósulása a szokásos ágazatok felett átívelő, egységes intézményrendszer.

Mi különbség van jólét és jól-lét között?

Jóléten az anyagi javak meglétét értjük, míg a jól-lét az anyagi jóléten túl magába foglalja a nem anyagi értékeket. Az egyes emberek, vagy a társadalom jó élete nem kizárólagosan az anyagi jóléttől függ, hanem számos érték együttes teljesülésének a függvénye. A jól-létünkhöz hozzá tartozik az egészséges, biztonságos élet, a barátság, a szeretet, a hit és a bizalom, a kölcsönös nagylelkűség gyakorlása, a természet adta és a társadalom által teremtett lehetőségekhez való egyenlő hozzáférés esélye, a tudás és bölcsesség, a jó környezeti minőség, az erkölcsi normák szerinti élet, a munkában való kiteljesedés öröme, az önbecsülés, az identitástudat, az önrendelkezés, a gondoskodás másokról és környezetünkről, az igazságosság és az élet tisztelete.

A valóságban azt tapasztaljuk, hogy az anyagi jólét érdekében feláldozzuk a többi értéket, illetve

csak hiányuk fellépése esetén vágyódunk utánuk. Az anyagi jólét kielégítése szinte az összes értékkel konfliktusba tud kerülni, megszerzéséért feláldozzuk az egészségünket, szabadidőnket, emberi kapcsolatainkat, a jó környezeti minőséget. Abban a világképben, ahol a gazdaság válik céllá, az ember és a természet tisztelete elvész, azok eszközzé, erőforrássá silányulnak. Ez rossz erkölcsi üzenet a társadalom számára, sőt az erkölcs erejének hiányában maga a növekedés is megrekedhet. A máig megélt társadalmi, gazdasági és környezeti válságok mind azt igazolják, hogy ha elhanyagoljuk az egyetemes értékek követését a társadalomban, akkor az anyagi jólét megszerzése is veszélybe kerül, vagyis nem a jólét termeli a jólétet, hanem az egészséges, értékkevető társadalom a jólétet.

Mivel ma a jólétet az anyagi javak meglétével azonosítják, ezért azt a gazdaság teljesítményének változásával mérik. Társadalmi életünk legfőbb irányítóje ezért a GDP lett, tőle várjuk életünk jobbra fordulását. Mivel gazdasági növekedésen az egymás utáni években megtermelt, előállított javak és szolgáltatások összességének értéknövekedését értjük, függetlenül attól, hogy az miként viszonyul a környezet eltartó- és tűrőképességéhez, a mutató nem ad információt a fenntartható fejlődés megítéléséhez. A GDP hűen mutatja gazdaságunk teljesítményét, de nem mutatja, hogy annak tartalma hogyan viszonyul jól-létünkhöz. A GDP nemcsak a társadalmi szempontból hasznos növekedést veszi számba, hanem a kifejezetten kártékonyt is. Minden baleset, természeti katasztrófa, kórházi beszállítás, környezeti kár elhárítása hozzájárul a GDP növekedéséhez, pedig ezek egyáltalán nem tartoznak jól-létünkhöz.

Környezeti eltartó képesség és rugalmasság

A környezet eltartó-képessége az egy fajhoz tartozó maximális egyedszámot fejezi ki, amely változatlan környezetben képes fennmaradni. Sokan próbálták meghatározni a Földnek az emberi népességre vonatkoztatott eltartó képességét. Ezek a becslések 1,5 és 800 milliárd között szórnak. Az ember esetében az eltartó-képesség megállapítása különbözik minden más fajtól. Ennek az elsődleges oka, hogy különböző fajok egyedei önmaguk szervezetének életben tartására vesznek el anyagot és energiát a környezetükből, míg az embernek un. belső (endoszomatikus) és külső (exoszomatikus) anyag- és energiaigénye van. A külső igények azoknak a struktúráknak a kiépítésére, fenntartására és üzemeltetésre irányulnak, amely az ember csökkent biológiai alkalmazkodóképességét pótolják technikai úton.

Tovább bonyolítja az eltartó-képesség megállapítását, hogy az ember által igénybe vett források köre rendkívül változatos, és képes egymást helyettesíteni, de képes új források bevonására, vagy előállítására is. Így az eltartó-képesség a technikai tudás függvénye is. Az sem elhanyagolható bizonytalansági tényező, hogy az emberek legtöbbször nem elégszik meg szükségleteinek kielégítésével, illetve a szükségletek és igények nemcsak fizikai fenntartásunkra, hanem kulturális, technikai, szórakozási igényeikre is kiterjednek.

Azt biztosan állíthatjuk, hogy a jelenlegi technikai ismereteink mellett bolygónk nem tud tartamosan eltartani hétmilliárd embert. Az eltartó képesség lokális vagy globális meghaladásáról a hely (ökoszisztémák), vagy a tér (bioszféra) visszajelzéseiből értesülhetünk, általában utólag, amikor az már jól látható degradációban nyilvánul meg. A degradáció a rendszerek tűrőképességének, másképpen rugalmasságának átlépésével jön létre.

Minden rendszer jellemezhető a rugalmasságával (resilience), amely azt mutatja meg, hogy mekkora az a ráható erő, amelytől még nem szenved a rendszer szerkezeti változást. Ha egy gumilabdát nagy erővel nyomunk össze, akkor az egy bizonyos ráhatásnál kipukkad, és olyan szerkezeti (alak) változást szenved, amely után nem képes eredeti működését (funkcióját) megtartani. Azt, hogy bolygónk tűrőképességét (rugalmasságát) meghaladtuk, onnan tudjuk, hogy szerkezeti változásokat hoztunk létre a túlzott terhelések miatt. Ezek a szerkezeti változások működési változásokban is megnyilvánulnak, mert a szerkezet és a működés elválaszthatatlanok egymástól. A Föld légkörének megváltoztatása a szén-dioxid-koncentráció növelése révén, olyan légkörszerkezeti változást okoz, amely többek között az éghajlat megváltozásában nyilvánul meg. Szerkezeti változás a fajok ezreinek kihalása is, amely a Föld élővilágának szerkezetét változtatja

meg, aminek következtében csökken a talaj, a víz, a biológiai alapok megújuló képessége, vagy megváltoznak a biogeokémiai ciklusok és felborul a szén, a nitrogén, a foszfor stb. körforgása.

Ezek után teljesen nyilvánvaló az eltartó-, és tűrőképesség összefüggése: a túlzott igénybevétel a rugalmasság meghaladásával jár, ami szerkezeti változásokat eredményez, módosítja a működést, és csökkenti a rendszer eltartó-képességét

Az ökológia és a korlátozott növekedési lehetőségek

A növekedési lehetőségek korlátosságára az ökológia ad magyarázatot. Az ökológia – *Juhász Nagy Pál* egyik meghatározása szerint – azzal foglalkozik, hogy egy adott faj egyedei adott térben miért nem lehetnek korlátlan számban jelen. A válasz az, hogy a természetben a különböző folyamatok korlátozzák (limitálják) egymást. Vajon a földi élet miért csak ilyen hamar kimeríthető fosszilis energiahordozót halmozott fel, amikor a Nap hatalmas energiamennyiséget juttat a Földre, és az élet alapvető építőkövei, mint a szén, a hidrogén, az oxigén, és a nitrogén is hatalmas mennyiségben állnak rendelkezésünkre, ráadásul mobilis állapotban? Ám hiába ez a bőség, ha azok szerves anyaggá való felépülését, más építőelemek hiánya nem teszi lehetővé. Jelen esetben ugyan a négy építőelem gyorsan és nagy mennyiségben áll rendelkezésre, hiszen a légkörből elérhető, vagyis gázhalmazállapotban a legkönnyebben mobilizálható, a végső építményhez szükséges kén és foszfor azonban nem áll kellő mennyiségben és időben rendelkezésre. Vagyis a gázciklusban rendelkezésre álló elemek felhasználhatóságát korlátozza a szilikátciklus lassúsága.

Válaszok a kérdésekre

Mi a mai fejlődési paradigma?

A mai fejlődési paradigma a gazdasági növekedést azonosítja a fejlődéssel. A fejlődési felfogás azt vélelmezi, hogy a gazdasági növekedésből származó hasznokból lehet megoldani a társadalmi és környezeti problémákat.

Miben különbözik ettől a fenntartható fejlődés paradigmája?

A fenntartható fejlődés célja a társadalmi jólét szolgálata a jelen és jövő nemzedékek számára egyaránt. Ennek a célnak az elérésében a gazdaság eszköz, a környezet pedig feltétel.

Mit jelent a környezeti szempontok integrációja?

A fejlődés és környezet kérdései egymástól elválaszthatatlanok, éppen ezért minden fejlődéssel kapcsolatos döntésünk alapja, hogy a környezeti szempontokat figyelembe vegyük.

Mi különbség van jólét és jólét között?

A jólét az anyagi jólétet jelenti, míg a jólét magába foglalja a jólétén kívül az összes egyetemes emberi érték kiegyensúlyozott megvalósulását. (Visszautalva az első kérdésre: Nem a jólét termeli a jólétet, hanem a jólét a jólétet.)

Miért nem alkalmas a GDP a társadalmi jólét mérésére?

Mert csak az anyagi gyarapodást méri, függetlenül attól, hogy az hasznos-e a társadalom számára.

Mit jelent a környezet eltartóképessége?

Változatlan környezeti feltételek mellett egy adott környezeti rendszer hány egyedet képes eltartani.

Mit jelent a rendszer tűrőképessége/rugalmasság fogalom?

A rendszer tűrőképessége/rugalmassága az a határ, amelyet ha meghaladunk a rendszer maradandó szerkezeti változást szenved.

Miért nem lehetséges végtelen anyagi növekedés?

Mert a különböző rendszerek korlátozzák egymás növekedését.

IV. A fenntartható fejlődés elvei

Mielőtt ezt a fejezetet elolvassa, vesse papírra, hogy Ön a fenntartható fejlődés milyen elveit ismeri!

Ha ezt megtette, gondolja végig, hogy a fenntartható fejlődés értelmezéséből milyen elvek következnének!

Ha ezt is végiggondolta, vesse papírra, hogy melyek lennének Ön szerint azok a feltételek, amelyek nélkülözhetetlenek lennének egy fenntartható társadalomhoz!

A feltételek lesznek az elvek. Nem az a fontos, hogyan nevezi el az elveket, hanem, hogy mire irányulnak!

Ha elolvasta a fejezetet, akkor hasonlítsa össze az Ön által talált elveket az itt leírtakkal!

A fenntartható fejlődés elvei a kezdetektől fogva meglehetősen kaotikusak, különféle dokumentumok, és szerzők kényük-kedvük szerint emelnek ki, vagy hagynak ki elveket. Ennek oka, hogy az elvek meghatározásánál, nem abból indultak ki, mi minden a feltétele annak, hogy egy fenntartható társadalomra törekedjünk.

Ha a fenntartható fejlődés meghatározásából indulunk ki, akkor biztosan nem hagyhatjuk ki a társadalmi igazságosságot, hiszen a meghatározás a generációk közötti igazságosságról szól a legszembetűnőbb módon. A generációk közötti igazságosság feltétele a környezet megújuló-képesség szerinti használata. Azt is beláthatjuk, hogy ha ezt a két fő feltételt biztosítani szeretnénk, akkor a környezet és fejlődés kérdéseit rendszerszemlélettel kell megközelítenünk, ahogy a Jelentés is kifejtette.

A fenntarthatóság három feltétele:

- 1. A holisztikus szemlélet**
- 2. Társadalmi igazságosság**
- 3. A jó környezet minőség**

1. A holisztikus szemlélet

Az integrációs elv

A környezet és fejlődés minden kérdése egy rendszerben létezik. A világ változásai összekapcsolják a gazdaság, a társadalom és a környezet minden kérdését, amelyet eddig különállónak hittünk és úgy is kezeltünk. A problémák egy rendszerben léteznek, lazább, szorosabb szálakkal kötődnek egymáshoz. Mivel a társadalom szereplői nem ismerik fel, hogy a fejlődés és környezet kérdései összetartoznak, a környezeti kérdések a társadalmi kérdésekbe ágyazottak, ezért azokat elkülönítve kezelik. Elkülönített jogrendszerekkel, szektorális intézményekkel kívánunk összefüggő kérdéseket megválaszolni. A rendszerszemlélet azt igényli, hogy a szektorok felett átívelő, integráló intézményrendszert hozzunk létre. Új intézményrendszerre van szükség, amely képes biztosítani az elkülönült politikák, jogrendszer, szabályozási rendszer, szektorális gondolkodás integrációját.

A fenntarthatóság megvalósulásához biztosítani kell a legkülönbözőbb szakmapolitikák és környezeti feltételek összhangját. A fenntarthatóság elveit ennek érdekében minden fejlesztés során érvényesíteni kell. Ennek intézményrendszereként az integrált tervezés megvalósulása, valamint a fenntarthatósági stratégiai vizsgálatok alkalmazása nélkülözhetetlen.

A szektorális gondolkodás miatt nem tudjuk kimutatni a társadalmi jólét fokát, mert nincs komplex képünk az életminőségről, annak csak partikuláris elemeit vagyunk képesek minősíteni. A fejlődést azonosítjuk a gazdasági növekedéssel, a fejlettséget a GDP mértékével.

Az ok-okozatiság elve

A jelenségek ok-okozati összefüggésben állnak. Holisztikus szemlélet hiányában nincs rendszerszemléletű ok-okozati elemzésünk a fenntarthatatlansággal kapcsolatban, nem látjuk, hogy a különböző környezeti és társadalmi problémák hogyan fonódnak össze egy rendszerré. A holisztikus szemlélet megköveteli, hogy a jelenségek ok-okozati összefüggéseit megismerjük, feltárjuk, és a problémák megoldását az okokra irányítsuk. Az ok-okozati összefüggések nem jelentenek egyirányú gondolkodást és cselekvést! Az okozat visszahat az okra, az okává válik.

A térbeliség elve

A globális gondolkodás és a helyi cselekvés összehangolása feltétele annak, hogy helyi cselekedeteinkkel ne okozzunk kárt valahol máshol, vagy a globális rendszerben. Az egyéni, csoport, de akár nemzeti érdekek kielégítése általában egy másik lokalitás, vagy a globális környezeti rendszer terhére történik. A rendszerszemlélet alkalmazása segít ennek átlátásában, és az áthárítás mértékének minimalizálásában. Csak a holisztikus látásmód biztosíthatja, hogy megszűnjenek azok a „megoldási” gyakorlatok, amelyek a helyi problémákat a globális környezetre, a környezet minőségéről az erőforrásokra, egyik környezeti rendszerről a másikra helyezik át.

Az elővigyázatosság, időbeliség elve

A holisztikus szemlélet megköveteli a rövid és hosszú távú érdekek összeegyeztetését, a jövő generációkra ható hosszú távú hatások mérlegelését. A pillanatnyi érdekek kielégítése, a jelenben jónak látszó megoldások a hosszú távú hatások meggondolása nélkül csökkentik a fenntarthatósági kilátásokat. A jövőre hárított terhek csökkentésének biztos módja, az elővigyázatosság elvének alkalmazása. Az elv azt mondja számunkra, hogy még akkor se halogassunk egy döntést, ha tudományosan nem bizonyított egy-egy jövőre vonatkozó negatív hatás feltételezése.

2. A társadalmi igazságosság

A generációk közötti igazságosság elve

A fenntartható fejlődés azt igényli, hogy a jelen generációk úgy éljenek, hogy életmódjukkal, fogyasztásukkal, környezethasználatukkal, ne veszélyeztessék saját utódaik szükségleteinek kielégítését.

A generációs igazságosság elve

Az együtt élő generációk közötti igazságosság alapja, hogy azok kiegyensúlyozottan részesüljenek a természeti erőforrásokból, azok használatának előnyeiből és terheiből. A szociális egyenlőtlenségek létrejöttének egyik alapvető oka, hogy a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés csak kevesek számára biztosított. A társadalmi polarizáció során egyre többen kerülnek távol attól a lehetőségtől, hogy a helyi természeti erőforrások felett rendelkezzenek, vagy azok hasznából részesüljenek. A szegénység felszámolása nem képzelhető el, amennyiben az egyes emberek nem rendelkeznek a helyi erőforrásokhoz való hozzáférés esélyegyenlőségével, és az erőforrásokhoz való hozzáférést a tőke birtoklása határozza meg.

A szegénység megszüntetéséhez a jövedelemszerzés lehetőségét kell biztosítani. Ennek feltétele az erőforrásokhoz való hozzáférés, a termelési eszközök birtoklása, a termeléshez szükséges tudás és képességek megléte, tőke, munkahely és piaci hozzáférés. A munkahely és a tőke szükséges, de nem nélkülözhetetlen feltétele a jövedelemszerzésnek, míg az erőforrások, eszközök, tudás, piac nélkülözhetetlen feltételei.

A fenntarthatóság nemcsak a hasznokból, hanem a terhekből való egyenlő részesedés szükségességét is hordozza. A társadalmi igazságtalanság, a folytonosan nyíló szociális olló egyik

oka, hogy a társadalmi rétegek teherviselése különböző. A termelés és ehhez kapcsolódó tevékenységek során keletkező negatív externáliák teherviselői nem azok, akik a tevékenységek hasznait élvezik. A környezet használatából (erőforrás, vagy tér használat) származó hasznokat általában a közvetlen használók, termelők, szolgáltatók élvezik, míg azok káros hatásait (negatív externáliák) a társadalom egésze, vagy a közvetlen érintettek szenvedik el. A negatív externáliák, a fizetési kötelezettségek ilyen értelmű áthárítása a társadalomra - és különösen annak tehetetlen rétegeire - igazságtalansághoz, elszegényedéshez vezet. A káros hatások kiküszöbölése érdekében tett intézkedések áldozatvállalásokkal járnak. Az igazságtalanságot csak fokozza, amikor az intézkedések terheit nem az okozók, hanem a kárvallottak (érintett egyén, közösség vagy a társadalom egésze) fizetik.

A szubszidiaritás elve

A szubszidiaritás elve azt mondja ki, hogy a döntést mindig annak a közösségnek a szintjén kell meghozni, akik a döntés érintettjei. A helyi közösségek csak akkor válhatnak nagykorúvá, ha dönthetnek saját ügyekben, saját sorsukról. Amikor egy nemzet ügyéről van szó, akkor nemzeti, amikor egy régió ügyéről akkor regionális, amikor egy település ügyéről, akkor helyi szintű döntést kell hozni. A magasabb szintű döntések a helyi döntések összhangját kell, hogy biztosítsák. A szubszidiaritás nélkülözhetetlen feltétele a helyi erőforrások feletti önrendelkezésnek, míg ennek nemzeti, vagy akár globális szintű összehangolása az erőforrások fenntartható használatát kell, hogy szolgálja.

A fenntartható társadalom a teljes jogú egyénből és azok közösségeiből építkezik rendszerré. Az egyén érdekeinek megvalósulása a közösségen keresztül ütközik, vagy azonosul más egyének vagy közösségek érdekeivel, és a különböző érdekek egyensúlyát a kölcsönösség teremti meg. A kölcsönös nagylelkűség, a közösségi érzés újraéledése ebben a szerkezetben nem felülről jövő akarat, hanem az egyén egzisztenciális létének kiteljesedési lehetősége, azaz a közösség sajátja. A mindenkire kötelező parancsokat osztogató monolit hatalmi struktúrával szemben, amely a kölcsönösség elszegényedéséhez, egyéni és csoportérdekek kialakulásához vezetett, a fenntartható társadalom szerkezetében a kölcsönösség válik a közösség szervező erejévé, ahol a helyi közösség öngazgatási rendszerben intézi saját ügyeit. A döntés áthelyeződik a döntés közvetlen határfelületére, csökken a központi felelősség és a sematizálásból adódó tévedési lehetőség. Nő a szabadságérzet és a tényleges beleszólás a közösség sorsának intézésébe.

A helyi irányítási rendszerek jobb működési folyamata a helyi viszonyok reálisabb helyzetismeretén és helyzetelemzésén alapul. A döntési folyamatot a helyzetelemzés, az alternatívák megfogalmazása és kidolgozása, valamint az érdekegyeztetés vezeti be. A döntés és döntési folyamat minden egyes fázisának szempontja a nagyobb struktúrák felé való érdekegyeztetés, a környezet és fejlődés kérdéseinek összeegyeztetése.

Az esélyegyenlőség elve

A szociális igazságosság alapja az esélyegyenlőség. Az esélyegyenlőséget nemre, vallásra, etnikai hovatartozásra való tekintet nélkül biztosítani kell a tanulásban, művelődésben, az információkhoz való hozzáférésben, a jogszolgáltatásban, a munkában, a szociális és egészségügyi ellátásban.

3. A jó környezet minőség

A tartamosság elve

Ahhoz, hogy az ember tartamosan, fenntartható módon használja környezetét, figyelembe kell vennie annak eltartó-, és tűrőképességét. Az eltartó-képesség egy adott környezeti rendszer valamely faj egyedeinek eltartására vonatkozik, mennyi ideig tud eltartani egy adott népességet egy környezeti rendszer, anélkül, hogy megváltozna. Az eltartó-képesség klasszikus meghatározása az emberre nem

alkalmazható, mivel itt nem az emberi népességet, hanem a népességet és a létezését biztosító mesterséges struktúrákat együtt kell fenntartani.

Az ember akkor használja tartamosan a környezetét, ha az általa használt erőforrások megújulnak. Amennyiben a használat gyorsabb a megújulásnál, úgy előbb-utóbb az ebből származó terhelések meghaladják a rendszer tűrőképességét/rugalmasságát, és a rendszer szerkezeti változásokat szenved, az új szerkezethez egy csekélyebb eltartó-képesség párosul.

A tartamosság megköveteli az erőforrások megújuló képessége szerinti használatát az embertől, ellenkező esetben alkalmazkodnia kell a saját maga által létrehozott környezeti változásokhoz.

A környezet-terhelés minimalizálásának az elve

A környezetet három, egymástól elválaszthatatlan módon terheljük. Erőforrásokat veszünk el, ezzel együtt természetes élőhelyeket alakítunk át, és szennyező anyagokat bocsátunk ki a környezetbe. Mindhárom terhelési mód alkalmas arra, hogy egy határon túl meghaladja a környezeti tűrőképességet, és szerkezeti változásokat hozzon létre akár a lokális, akár a globális környezeti rendszerekben. Ezért a tűrőképesség szintjén kell minimalizálni a globális erőforrás-felhasználást, a természetes ökoszisztémák átalakítását, és a környezetbe kijuttatott hulladékainkat.

A helyi erőforrások hasznosításának elve

A helyi, alkalmazkodott kultúrák, úgy érték el magas fokú idomulásukat környezetükhöz, hogy megtalálták a hozzáférhető erőforrások hasznosításának legjobb módját. A szállítási, közlekedési lehetőségek hiányában ez nyilvánvaló volt, hiszen nem élhettek külső forrásokból. A mobilizáció teremtette meg annak a lehetőségét, hogy az ember globális méretben összekavarhassa a különböző kultúrákat, nyersanyagokat, energiahordozókat. Mint ahogy a mobilitás tette lehetővé azt is, hogy azok az országok, amelyek már majdnem felélték saját természeti erőforrásaikat, hozzányúljanak másokéhoz.

A társadalmi, gazdasági és környezeti stabilitás egyaránt megköveteli, hogy helyben találjuk meg a helyi erőforrások fenntartható módon történő hasznosítását. A helyi identitás, az a tudat, hogy a helyi erőforrásainkból élünk, kötelez ezeknek az erőforrásoknak a megőrzésére.

Az alkalmazkodási formák megőrzésének elve

Minden élőlény alapvető tulajdonsága a folyton változó környezethez való alkalmazkodás. Egy-egy faj fennmaradása alkalmazkodási képességének függvénye. Az evolúció, amely ebben az értelemben nem más, mint a folytonos környezeti változásra adott válasz, az alkalmazkodási formák hihetetlenül változatos tárházát alakította ki. Ennek az alkalmazkodásnak az előnyeit élvezhetjük a tájfajták jelenlétében is.

Hasonlóan a természethez az emberi társadalmak is kialakították a természettel való együttélés során az alkalmazkodott kultúrák sokaságát, amely egy-egy megfelelő környezetben az éppen optimális válasznak tekinthetők a sikeres létezés érdekében. Sajnálatos, hogy az alkalmazkodott kultúrák a globalizálódó világban ugyanolyan mértékben tűnnek el, mint a különböző fajok, hiszen az évezredekken keresztül megszerzett tapasztalatokat a környezetről, szükségtelenné teszi a globális térből beáramló ismeret, munkakultúra, áru, stb. A két kultúra közötti különbség, hogy az egyik, még ha kényszerből is, de megkímélte a környezetét, a globális viszont feléli az egész bolygó erőforrásait.

A környezet-adekvát hasznosítás elve

Általánosan elterjedt gyakorlat, hogy ha egy ökológiai rendszer nem alkalmas valamely vágyunk kielégítésére, akkor azt alkalmassá tesszük arra. Ha valami túl száraz öntözzük, ha valami túl nedves azt lecsapoljuk, ha nincs energia azt odavisszük, stb. Ilyenkor a természetes környezetet alakítjuk át a kívánalomnak megfelelően, és próbáljuk a kívánt állapotban tartani. Ez persze csak állandó energia-

befektetéssel lehetséges, hiszen a rendszer vissza akar térni a természetes feltételek által diktált állapothoz. Megtakaríthatjuk az energiát, ha megtaláljuk a rendszer optimális használatát. Ezért a fenntarthatósághoz figyelembe kell venni az adott terület ökológiai adottságait, nem az adottságok ellen kell fejleszteni, hanem azokra alapozottan fejlődni.

A stabilitás és sokféleség megőrzésének az elve

A természet rendszerében a sokféleség a rendszer stabilitását és alkalmazkodóképességét biztosítja. Minél több faj él a Földön, annál nagyobb esélye van annak, hogy valamennyi képes legyen alkalmazkodni még egy szélsőséges környezeti változáshoz is. A biológiai sokféleség ilyen módon a természet immunrendszere.

Az ember akkor képes a sokféleséget megőrizni, és vele együtt a stabilitást is biztosítani, ha a legszélesebb skálán használja a természeti adottságokat. Vagyis a sokféleség szűkítése helyett megőrzi azt. A természeti erőforrások sokfélesége, a sok lábon álló gazdaságot kínálja a számunkra. Minél több elemét hasznosítjuk a természetnek, annál változatosabb a termékszerkezetünk, annál több elem megőrzésében vagyunk érdekeltek. A rendszerek sokfunkciós használata egyaránt növeli gazdaságunk stabilitását, a sokféle haszonvétel lehetőségén keresztül a helyi társadalom fejlődését, és lehetővé teszi a természetes sokféleség fenntartását is.

A nem anyagi értékek haszon elve

Létezésünk minőségét az anyagi és anyagiakban nem mérhető javak egyaránt meghatározzák. Az anyagi jólét nem termelhető újra, ha a társadalom nem kiegyensúlyozott értékválasztásában, és nem becsüli a nem anyagi értékeket. Látszólag a becsületnek, a tiszteletnek, a kölcsönösség érzésének, a szeretetnek, a békének, az egészségnek nincs pénzben kifejezhető értéke. Viszont ha a társadalom tevékenységének a hajtóereje az anyagi gyarapodás, akkor a háborúnak, a betegségnek, a létrejövő problémákra adott válasznak lesz létjogosultsága a társadalomban.

Annak belátásra, hogy a pénzben nem kifejezhető értékek teremtik a pénzben kifejezhető értékeket, vagyis a nem anyagi javak teremtik az anyagi javakat, a legszebb példája az ökoszisztéma szolgáltatások rendszere. Az ökoszisztémák anyagi szolgáltatása az ellátó funkció, amelyek nem jönnének létre az ökoszisztémák támogató, szabályozó és kulturális funkciója nélkül.

A körfolyamatokban történő összekapcsoltság elve

A természet termelői és fogyasztói folyamatai anyagciklusokba, biogeokémiai ciklusokba rendeződtek a földtörténet során. Ezeket a ciklusokat az ember megbontotta, mert a geológiai raktárakban, vagy környezeti közegekben található anyagokat kivonta, vagy éppen mozgósította a ciklus számára. A szén-ciklus megzavarásának az eredménye a légkörben halmozódó szén-dioxid, és következményeként az éghajlatváltozás. A nitrogén-ciklus felborítása a talaj és a felszíni, felszín alatti vizek elszennyeződéséhez vezet. A természetes ciklusok megváltozása azáltal jött létre, hogy az ember saját termelői és fogyasztói rendszerét nem kapcsolta össze ciklusokba.

A körfolyamatokba való rendezettség elve megköveteli, hogy az ember saját anyagáramlásait a biogeokémiai ciklusoknak megfelelően körfolyamatokba rendezze és hozzáillessze a természet rendszeréhez.

A koegzisztencia elve

A koegzisztencia békés együttélést jelent ember és környezet között. Az egyes embereknek, csoportoknak, nemzeteknek békében kell egymással, és természetes környezetükkel élni. Az emberi társadalom eddigi története az erőforrásokért folytatott küzdelem krónikája. A fejlett társadalmak a fejletlen világ emberi és természeti erőforrásaival érték el sikereiket, és ez a gazdagodási vágy nem kímélte sem a helyi kultúrákat, sem a természeti környezetet. A koegzisztencia lényege az "élni és élni hagyni" elv. Az embernek fel kell ismernie, hogy a természet más teremtményeivel való együttélés az emberi létezés alapvető feltétele. Ez a függőség megmásíthatatlan tény, mivel az ember része a természet rendszerének.

V. Összefoglalás

Kérem, ha az egész részt áttanulmányozta készítsen egy saját feljegyzést arról, hogy mit talált a legfontosabbnak az elmondottakból! Az alábbi felsorolás nyújthat ebben segítséget.

A fenntartható fejlődés igazodási pontjai:

- A fenntarthatóság a mértéktartó társadalom kultúrája, amelynek értelmében a társadalom olyan viszonyrendszert alakít ki a környezetével, hogy azt a megújulás mértékén használja. A fenntarthatóság a helyes mérték és értékek megtalálását és betartását jelenti: „Addig nyújtózkodj, amíg a takaród ér!”
- A fenntarthatatlansággal kapcsolatos problémák csillapítása csak kevésbé technikai jellegű feladat, inkább az ember és környezetének viszonyrendszerét kell átértékelnünk, új etikát, szemléletet, megközelítéseket, értékeket kell létrehozunk.
- A fenntarthatóság alapértékei a társadalmi igazságosság, a rendszerszemlélet, és a környezet jó minősége.
- A fenntartható társadalom érték, és nem érdekkövető társadalom, a jól-léti értékeket előrébb valónak tartja, mint az egyéni, vagy csoportérdekek kielégítését.
- Az emberi jellem fejlődése – akár egyéni, akár az emberi faj vonatkozásában tekintjük – az egyén önzésétől, az együttműködésen át, a globális felelősségvállalásig terjed.
- A fenntartható társadalom értékalapú gondolkodása és cselekvése az együttműködés, együttérzés, bizalom, szeretet, megértés, kölcsönös nagylelkűség erkölcsére épít az önzés helyett. Közösen keresi a boldogulást, mert belátja, hogy az egyén boldogulása, boldogsága nem teljesezhet ki mások boldogulása nélkül. Belátja, hogy biztonsága nem valósulhat meg, ha a közösséget a félelem uralja a bizalom helyett, és állandóan nőnek a társadalmi különbségek.
- Semmi sem lehet fenntartható, fennmaradó a környezet örök változásai miatt. A fenntarthatóság kifejezés ezért nem az időre, hanem a fejlődés módjára vonatkozik. A fennmaradás ideje a fejlődés módja által befolyásolható.
- Nincs lehetőség további növekedésre, ha egyszer átléptük a környezet eltartó-, és tűrőképességének határát. A fenntarthatóság érdekében először a hátrányainkat kell ledolgozni, csak utána lehet szó további növekedésről.
- A fenntartható fejlődés integrálja a környezet és fejlődés minden kérdését, ezért nem ismer elsőbbségeket. Így a gazdaság sem válhat a társadalmi tevékenység céljává.
- A valódi paradigmaváltás a fogyasztás állandó növekedésén alapuló gazdasági növekedés elsőbbségének megtagadása, annak a felismerése, hogy a társadalom jól-léte a közös cél, amelyhez a gazdaság az eszköz, a környezet pedig a feltétel.
- Amennyiben a fejlődés és környezet kérdései összefüggnek, úgy a környezeti problémák megelőzése a fejlődés menetének helyes megválasztásában rejlik.

Kérés:

Ha nem ért egyet a közölt állításokkal, vagy nem érti, nem tarja megfelelőnek a közölt magyarázatokat, akkor lépjen kapcsolatba a szerzővel!